

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розвиток сучасної вищої освіти передбачає гнучкі підходи всіх суб'єктів освітнього процесу до пошуку додаткових джерел фінансування. Існують альтернативні можливості у вигляді міжнародних освітніх фондів, які діють в Україні. Значна частина їх представлена мегапроєктами – фондами міжнародного формату, які переслідують глобальні цілі: подолання важливих проблем людства, встановлення демографічних цінностей, поширення наукових знань і використання їх для побудови заснованого на знаннях суспільства, гармонізації сучасного світу [1].

Вища освіта в багатьох країнах світу розглядається як важлива сфера національної економіки, значення і роль якої постійно зростає. Особливої уваги заслуговує зміна механізмів управління вищою освітою: це, зокрема, зменшення впливу держави, диверсифікація джерел фінансування, новітні моделі управління вищою школою та механізми підтримки студентства.

Аналіз світового досвіду свідчить про наявність тенденції до диверсифікації джерел фінансування вищої школи [3, с. 23-40].

Розглядаючи актуальні питання фінансового забезпечення вищої освіти в Україні варто зазначити, що воно залежить від багатьох чинників, які самі по собі є результатом ефективності управління на всіх його рівнях.

Пріоритетним напрямом, який допоможе створити єдиний освітній простір в Україні, є збалансована державна політика з орієнтацією на реалізацію завдань держави щодо належного фінансового забезпечення закладів вищої освіти (ЗВО) з метою підготовки висококваліфікованих фахівців для всіх секторів економіки. Державне фінансування освіти можна розглядати як капіталовкладення держави в майбутнє нації.

Як свідчать дані у розвинутих країнах частка державного фінансування вищої освіти є різною. Так, у Канаді вона становить 70 – 85%, Голландії – 90%, Німеччині – 95%, у Великій Британії – 62% [4]. При цьому частка плати за навчання в структурі бюджету університетів у всіх цих країнах значно нижча ніж у нас. Так, наприклад, в Англії плата за навчання становить 12%, у Канаді – 11%, а студенти Голландії, Німеччини, Фінляндії, Швеції взагалі не сплачують за навчання; у Новій Зеландії університети фінансуються на 96% урядом, а 4% становлять доходи від плати за навчання [4, с. 59].

Згідно Закону України «Про освіту» [5, ст. 61 п. 2] держава повинна забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому десяти

відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність. Але через недосконалість механізму планування бюджетних витрат та існування бюджетного дефіциту сьогодні видатки освіти, як і культурно-соціальні видатки, часто фінансуються за «залишковим принципом» тобто кошти на покриття цих видатків виділяються у останню чергу і в обсягах, які «залишилися» після покриття інших необхідних державних видатків. Попри усвідомлення суспільством важливості розвитку вітчизняної освіти та науки статистичні дані свідчать про вкрай незадовільний рівень державного фінансування вирішення нагальних потреб вищої школи. За оцінками експертів, світові видатки на вищу освіту досягають 300 млрд. дол. США, що в свою чергу становить 1% світового ВВП.

Як видно з даних відображених на рис. 1, протягом 2012-2018 рр. з державного бюджету на фінансування освіти виділялось замість передбачених 10% ВВП (згідно Закону України «Про освіту» [5, ст. 61 п. 2]) від 7,3% до 4,6%, і динаміка цього показника має хвилеподібну тенденцію, що з року в рік знижується. Що ж стосується частки видатків на вищу освіту у відсотках до ВВП то цей показник в аналізованій період знаходиться в межах від 2,3-1,3% (рис. 1). Динаміку обсягів державного фінансування освіти в Україні, в тому числі вищої, представлено на рис. 1

Правова база дає підстави ЗВО залучати додаткові ресурси від власної господарської діяльності і договірної освітньої та наукової роботи. Наявність такого права державних закладів вищої освіти поряд з приватними є визначальним у процесі залучення додаткових ресурсів, необхідних для розвитку ЗВО та створює необхідні можливості для забезпечення вільної конкуренції на ринку освітніх послуг, що позитивно впливає на якість їх надання. До додаткових джерел фінансування закладів вищої освіти варто віднести: кошти спеціального фонду, який формується на основі часткової або повної компенсації витрат на освіту самими студентами – плата за навчання, плата за послуги; доходи від додаткової плати за навчання, іноді вона використовується для стимулювання студента до навчання (наприклад, хто навчається більше встановленого терміну повинен внести певну суму); доходи від платних послуг – наукові розробки, консультації, експорт освітніх програм, тощо; гранти та добровільні внески, що зазвичай заохочуються наданням податкових пільг; розвиток приватної освіти.

Варто зазначити, що розмір суспільних інвестицій в освіту в Україні, що надходять з державного бюджету, є більшими ніж у будь-якій країні центральної та східної Європи. Зараз видатки зведеного бюджету України на освіту становлять близько 6% ВВП [7]. Для порівняння, країни центральної та східної Європи на освіту витрачають в середньому 5,2% ВВП, країни Організації економічного співробітництва та розвитку – 5% ВВП. Показники рівня витрат на освіту в Україні вищі навіть ніж у ряді розвинених країн, серед яких: Великобританія – 5,6% ВВП, Франція – 5,7% ВВП, США, Нідерланди, Австрія – по 5% ВВП. Це може бути свідченням неефективності використання державних коштів і є однією з проблем в організації роботи з управління вищою освітою для підвищення її економічної ефективності [7, с.36].

Кількість абітурієнтів також є ресурсним чинником, який багато в чому залежить від обсягів та джерел фінансування. Як засвідчує аналіз даних за період з 2012 по 2018 рр. значно скоротилась чисельність студентів ЗВО I-IV рівнів акредитації (на 36,3%), дана тенденція є постійною і зберігається з року в рік. Основна частина студентів (близько 50-60%) навчається за рахунок коштів фізичних осіб, місцеві бюджети сплачують за навчання приблизно 4% студентів, близько 40% студентів навчаються за рахунок коштів державного бюджету, і зовсім незначна частка (близько 1%) навчається за рахунок коштів органів державної влади та юридичних осіб.

Платне навчання у державних ЗВО (за так званим контрактом), так і ЗВО інших форм власності (де оплата навчання є єдиним джерелом фінансових надходжень), потрібно розглядати як дуже результативний механізм виявлення та задоволення освітніх потреб людини. Із введенням платного навчання ринок вищої освіти відразу ж відреагував на них збільшенням обсягів підготовки за деякими спеціальностями, які були найбільш затребуваними з погляду абітурієнтів та їх сімей. Можна стверджувати, що структура платної вищої освіти сформована і продовжує формуватися, виходячи виключно з потреб особистості.

Світова практика, засвідчує, що поки, на жаль, не створено універсального механізму вирішення проблеми фінансового забезпечення вищої освіти,

який можна було б застосовувати без певних обмежень. Використовуються різні підходи до розробки моделі фінансування вищої освіти, але всі вони передбачають запровадження в різних формах і масштабах нових принципів бюджетного фінансування та участь безпосередніх споживачів освітніх послуг у співфінансуванні вищої освіти. Здійснюється перехід від принципу “фінансування всіх” до принципів “фінансування кожного” та “фінансування кожним”.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єгорова О.В. До проблеми пошуку додаткових джерел фінансування вищої освіти України / О.В. Єгорова // Болонський процес: стан та перспективи розвитку вищої освіти в Україні: матеріали науково-методичної конф. 18- 19.11.2010 р. – НТУУ „КПІ”. – С. 121–125.
2. Черниш О.В. Сучасний стан та проблеми фінансування вищої освіти в Україні / Вісник Хмельницького національного університету, – Хмельн.: –2011. – №4. Т.3 (178). – С. 141-144.
3. Курбатова М.В. Образовательное субсидирование в новом механизме финансирования высшего образования // Экономика образования. – 2005.- №2. – С.23-40.
4. Каленюк І.С., Яременко Л.І. Механізми фінансово-економічного управління вищою освітою та перспективи їх розвитку./Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України: монографія / за заг. ред. В.І. Лугового. – К.: Пед. Преса, 2009. – 384 с.
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Грищенко І.М. Теоретико-методологічні основи інноваційного розвитку освітніх послуг в Україні // Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАПН України І.М. Грищенка. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 478 с.
7. Грищенко І.М. Узгодження вектору розвитку національної освіти реальній економіці // Проблеми освіти: Наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, - К., 2010. Випуск № 63. Частина 1 – 240 с.

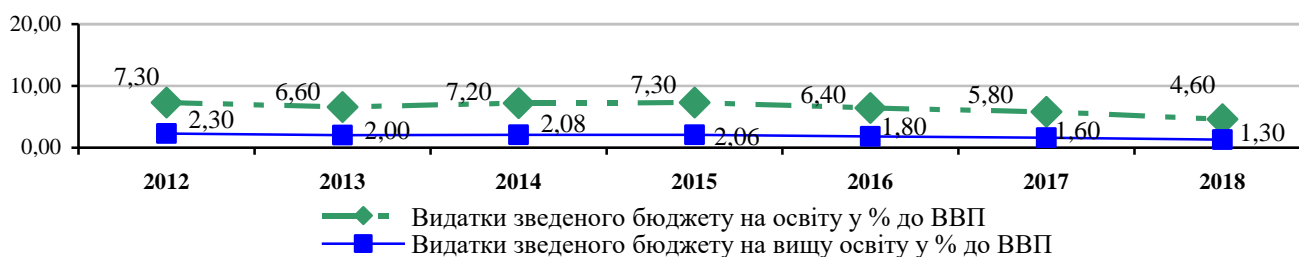

Рис.1. Динаміка витратів на освіту в цілому, та на вищу освіту зокрема, у відсотках до ВВП